

BIỆN PHÁP PHÁT TRIỂN CẢM XÚC XÃ HỘI CHO TRẺ RỐI LOẠN PHỔ TỰ KỈ 5-6 TUỔI TẠI TRƯỜNG MẦM NON HOÀ NHẬP THÔNG QUA TRÒ CHƠI ĐÓNG VAI THEO CHỦ ĐỀ

Nguyễn Thị Thơ

Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

Tóm tắt: Phát triển cảm xúc xã hội là một trong những mục tiêu giáo dục quan trọng ở bậc học mầm non, đặc biệt đối với trẻ rối loạn phổ tự kỉ. Cảm xúc xã hội là năng lực nền tảng, giúp trẻ mầm non hình thành kỹ năng giao tiếp, hợp tác và hòa nhập với môi trường xã hội. Trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5–6 tuổi thường gặp nhiều hạn chế trong nhận diện, biểu đạt và điều chỉnh cảm xúc, dẫn đến khó khăn trong học tập và tương tác. Khảo sát tại 10 trường mầm non hòa nhập ở thành phố Hà Nội với 58 giáo viên và 35 trẻ rối loạn phổ tự kỉ cho thấy mức độ phát triển cảm xúc xã hội của trẻ mới đạt trung bình khá; trong đó, các biểu hiện cảm xúc tích cực như vui vẻ, hứng thú được thể hiện rõ ràng hơn, khả năng kiểm soát cảm xúc tiêu cực và kỹ năng hợp tác với bạn bè còn hạn chế. Mặc dù giáo viên và phụ huynh nhận thức được tầm quan trọng của lĩnh vực này, họ vẫn thiếu định hướng và biện pháp cụ thể. Từ thực tiễn đó, nghiên cứu đề xuất 07 biện pháp phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5-6 tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề, phù hợp với đặc điểm tâm lý của trẻ và điều kiện giáo dục mầm non hòa nhập, có ý nghĩa thiết thực trong việc nâng cao chất lượng chăm sóc, giáo dục trẻ rối loạn phổ tự kỉ.

Từ khóa: Biện pháp; cảm xúc xã hội; mầm non hòa nhập; rối loạn phổ tự kỉ; thực trạng; trò chơi đóng vai.

Nhận bài ngày 25.07.2025; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 28.8.2025

Liên hệ tác giả: Nguyễn Thị Thơ; email: thonguyenk5@gmail.com

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Cảm xúc xã hội là năng lực nền tảng, giúp trẻ mầm non nhận biết, biểu đạt và điều chỉnh cảm xúc, đồng thời xây dựng mối quan hệ tích cực với bạn bè và người lớn. Đây là điều kiện cần thiết để trẻ phát triển nhân cách, hợp tác và hòa nhập cộng đồng. Thiếu năng lực này, trẻ dễ gặp trở ngại trong học tập, giao tiếp và hòa nhập từ đó ảnh hưởng đến sự phát triển toàn diện [1].

Rối loạn phổ tự kỉ là một trong những dạng khuyết tật phát triển đang gia tăng nhanh trên thế giới và tại Việt Nam [2]. Trẻ rối loạn phổ tự kỉ thường gặp khó khăn rõ rệt trong lĩnh vực cảm xúc xã hội: khó nhận diện cảm xúc, biểu đạt thiếu phù hợp, dễ bùng nổ và hạn chế hợp tác [3]. Giai đoạn 5–6 tuổi là thời kỳ quan trọng để hình thành và phát triển CXXH, đồng thời là bước chuẩn bị cho trẻ bước vào tiểu học. Việc tác động kịp thời ở giai đoạn này có ý nghĩa quyết định đến khả năng hòa nhập và phát triển toàn diện của trẻ [3].

Trong thực tiễn giáo dục hòa nhập, giáo viên mầm non còn thiếu kiến thức chuyên môn, kinh nghiệm và tài liệu hướng dẫn cụ thể về phát triển CXXH cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ [3]. Điều này làm hạn chế hiệu quả giáo dục và hỗ trợ trẻ. Xuất phát từ thực tiễn đó, nghiên cứu tập trung đề xuất 07 biện pháp phát triển CXXH cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5–6

tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề. Đây là hình thức hoạt động đặc trưng của trẻ mầm non, vừa giàu tính tương tác, vừa gần gũi với đời sống, có ý nghĩa thiết thực trong việc nâng cao chất lượng chăm sóc, giáo dục trẻ rối loạn phổ tự kỉ tại các trường mầm non hòa nhập, đồng thời góp phần phát triển khoa học Giáo dục Đặc biệt ở Việt Nam.

2. NỘI DUNG

2.1. Khái niệm và đặc điểm cảm xúc xã hội của trẻ rối loạn phổ tự kỷ

2.1.1. Các khái niệm

2.1.1.1. Rối loạn phổ tự kỷ

Trong bài báo này, khái niệm tự kỷ được hiểu theo quan điểm của Liên Hợp Quốc đưa ra vào năm 2008: “Tự kỷ là một dạng khuyết tật phát triển tồn tại suốt cuộc đời, thường xuất hiện trong 3 năm đầu đời. Tự kỷ là do rối loạn thần kinh gây ảnh hưởng đến các chức năng hoạt động của não bộ. Tự kỷ có thể xảy ra ở bất cứ cá nhân nào không phân biệt giới tính, chủng tộc hoặc điều kiện kinh tế - xã hội. Đặc điểm của tự kỷ là những khiếm khuyết về tương tác xã hội, giao tiếp ngôn ngữ và phi ngôn ngữ và có hành vi, sở thích, hoạt động mang tính tạn hẹp, lặp đi lặp lại”.

2.1.1.2. Cảm xúc xã hội và cảm xúc xã hội của trẻ rối loạn phổ tự kỷ

Cảm xúc xã hội là khả năng con người hiểu được cảm xúc của mình và của người khác, biết bộc lộ cảm xúc phù hợp, diễn tả cảm xúc chính xác, biết điều chỉnh cảm xúc trong các mối quan hệ xã hội...

Cảm xúc xã hội của trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi là khả năng trẻ hiểu được cảm xúc của mình và của người khác, biết bộc lộ cảm xúc phù hợp, diễn tả cảm xúc chính xác, biết điều chỉnh cảm xúc bản thân trong các mối quan hệ xã hội...

2.1.1.3. Trò chơi đóng vai theo chủ đề

Trò chơi đóng vai theo chủ đề được hiểu là quá trình trẻ tự nguyện tham gia chơi mô phỏng cuộc sống của con người thông qua thực hiện chức năng xã hội của nhân vật mà mình đảm nhận, bằng những hành động giả định có tính biểu trưng theo kinh nghiệm và vốn hiểu biết của mình, qua đó giúp trẻ rèn luyện các kỹ năng xã hội quan trọng như giao tiếp, chia sẻ, hợp tác...

2.1.1.3. Phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề

Phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ (rối loạn phổ tự kỷ) 5-6 tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề được hiểu là quá trình hỗ trợ trẻ học cách nhận biết, biểu đạt và điều chỉnh cảm xúc của bản thân, đồng thời hình thành các kỹ năng xã hội cơ bản như chia sẻ, hợp tác, giải quyết xung đột, và giao tiếp với bạn bè, thông qua các tình huống đóng vai giàu tính tương tác và gần gũi với cuộc sống hằng ngày.

2.1.1.4. Giáo dục hòa nhập ở trường mầm non

Căn cứ vào khái niệm UNESCO đưa ra, bài báo này quan niệm: “Giáo dục hòa nhập ở trường mầm non là một quá trình thay đổi và cải tiến năng động, thông qua đó hệ thống giáo dục và từng nhà trường mầm non, cán bộ quản lí và giáo viên xác định được những nhu cầu giáo dục của tất cả các em mà không có sự phân biệt, đối xử”.

2.1.2. Đặc điểm cảm xúc xã hội của trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi

Đặc điểm nổi bật của cảm xúc xã hội của trẻ 5-6 tuổi:

- Biết nhận biết cảm xúc của bản thân và người khác (vui, buồn, giận dữ, xấu hổ, sợ hãi...).
- Bắt đầu có khả năng kiểm soát hành vi bộc động thông qua lời nói và suy nghĩ.
- Có mong muốn thiết lập và duy trì tình huống cho bạn.
- Học cách chia sẻ, hợp tác và giải quyết xung đột trong nhóm chơi.
- Phát triển cảm giác đồng cảm và hiểu được quy tắc xã hội cơ bản...

Đối với trẻ rối loạn p hồ tự kỷ 5-6 tuổi, cảm xúc xã hội cũng có các đặc điểm trên. Tuy nhiên, tùy theo mức độ tự kỉ các biểu hiện đó ở mức độ kém hơn. Trẻ rối loạn phổ tự kỉ (rối loạn p hồ tự kỷ) thường gặp khó khăn nghiêm trọng trong việc nhận diện, biểu đạt và điều chỉnh cảm xúc.

Chính điều này khiến trẻ gặp khó khăn trong việc hiểu được cảm xúc của người khác, dẫn đến các hành vi không phù hợp trong tương tác xã hội.

2.2. Đề xuất các biện pháp phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5-6 tuổi tại trường mầm non thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề

Trên cơ sở các phân tích trên đây, nghiên cứu đã xây dựng 07 biện pháp phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5-6 tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề sau đây:

2.2.1. Biện pháp 1: Xây dựng tình huống đóng vai gần gũi với đời sống hằng ngày để phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ

** Mục đích, ý nghĩa*

Việc chủ động xây dựng các tình huống khi trẻ tham gia vào các tình huống giúp kích thích trẻ nhận biết, bộc lộ và điều chỉnh cảm xúc trong mối quan hệ xã hội, đồng thời tạo cơ hội để trẻ rèn luyện khả năng đồng cảm và hợp tác, giúp trẻ học cách thể hiện niềm vui khi chơi với bạn, biết quan tâm khi bạn buồn, biết chia sẻ khi bạn gặp khó khăn, biết chờ đợi và kiềm chế cảm xúc tiêu cực, góp phần nâng cao sự tập trung, khả năng lắng nghe và tạo điều kiện rèn luyện các kỹ năng xã hội như chia sẻ, hợp tác và giải quyết xung đột.

** Nội dung và cách tiến hành*

- Nội dung: Biện pháp hướng đến việc xây dựng hệ thống tình huống đóng vai phản ánh chân thực các bối cảnh và mối quan hệ quen thuộc trong đời sống hằng ngày của trẻ. Các tình huống này có thể là hoạt động sinh hoạt trong gia đình (nấu ăn, chăm em bé, dọn dẹp nhà cửa), mua bán tại siêu thị hoặc cửa hàng, khám chữa bệnh ở phòng y tế, hay tham gia giờ học tại trường mầm non... Mỗi tình huống được thiết kế dựa trên đặc điểm phát triển và vốn trải nghiệm của trẻ, bao gồm cả hệ thống nhân vật, vai trò, đạo cụ và bối cảnh cụ thể, bảo đảm yếu tố gần gũi, dễ hiểu, có tính liên kết với thực tế để trẻ dễ dàng nhập vai và biểu lộ cảm xúc phù hợp.

Nội dung tình huống không chỉ tái hiện các hoạt động quen thuộc mà còn lồng ghép những yếu tố bất ngờ nhằm khơi gợi cảm xúc (ví dụ: vui khi được nhận quà, lo lắng khi đi khám bệnh, biết chia sẻ khi mời bạn ăn bánh trong tiệc sinh nhật, buồn khi làm rơi đồ chơi, kiềm chế bức bối khi bạn làm rơi đồ chơi và tìm cách cùng bạn dọn lại...), thúc đẩy sự chia sẻ và đồng cảm giữa các vai chơi. Đặc biệt, việc luân phiên vai trò giúp trẻ trải nghiệm nhiều góc nhìn cảm xúc khác nhau, từ đó phát triển khả năng đồng cảm, chia sẻ và điều chỉnh cảm xúc phù hợp với hoàn cảnh.

- Cách tiến hành

Bước 1: Khảo sát và lựa chọn các tình huống quen thuộc.

Bước 2: Xác định mục tiêu phát triển cảm xúc xã hội cụ thể cho trẻ trong từng tình huống.

Bước 3: Đa dạng hóa và mở rộng tình huống.

Bước 4: Khuyến khích sự hợp tác và hỗ trợ lẫn nhau giữa các bạn trong nhóm chơi.

Bước 5: Đánh giá, củng cố và phản hồi.

** Điều kiện thực hiện biện pháp*

Để thực hiện hiệu quả biện pháp này, góp phần giáo dục phát triển CXXH cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5-6 tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề đạt mục tiêu đề ra, cần đảm bảo một số điều kiện sau:

Giáo viên phải có sự am hiểu về đặc điểm cảm xúc xã hội và mức độ cảm xúc của từng

trẻ để lựa chọn tình huống tình huống vừa sức, không gây áp lực quá mức nhưng vẫn đủ thử thách để khuyến khích trẻ tham gia, đồng thời tập trung rèn luyện một số kỹ năng cảm xúc xã hội trọng tâm như thể hiện niềm vui, an ủi khi bạn buồn, hoặc kiềm chế cảm xúc tiêu cực.

Giáo viên cần bao quát và kiểm soát tốt tiến trình trò chơi, đảm bảo mọi tình huống đều phù hợp với chủ đề, không gây áp lực vượt quá khả năng của trẻ và không làm gián đoạn mạch chơi của nhóm.

Môi trường chơi phải an toàn, thân thiện, được trang bị đầy đủ đạo cụ và không gian phù hợp để trẻ nhập vai và bộc lộ cảm xúc một cách tự nhiên.

Sự linh hoạt và nhạy bén của giáo viên trong quá trình tổ chức đóng vai là yếu tố quyết định. Giáo viên không chỉ quan sát, hỗ trợ kịp thời khi trẻ gặp khó khăn mà còn biết cách lồng ghép những tình huống bất ngờ nhằm khơi gợi cảm xúc và thúc đẩy tương tác xã hội.

Việc phối hợp chặt chẽ với phụ huynh nhằm mở rộng luyện tập ở nhà cũng là yếu tố quan trọng để tăng hiệu quả áp dụng biện pháp phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ.

2.2.2. Biện pháp 2: Chuẩn bị đạo cụ và tạo môi trường hỗ trợ phù hợp trong tổ chức trò chơi đóng vai theo chủ đề, tạo điều kiện kích thích trẻ thể hiện cảm xúc và giao tiếp với bạn đồng trang lứa

*** Mục đích, ý nghĩa**

Việc chuẩn bị đạo cụ và xây dựng môi trường hỗ trợ phù hợp trong quá trình tổ chức trò chơi đóng vai theo chủ đề có ý nghĩa quan trọng đối với sự phát triển cảm xúc xã hội của trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5–6 tuổi. Đạo cụ không chỉ là công cụ trực quan giúp trẻ nhập vai dễ dàng hơn, mà còn là phương tiện khơi gợi cảm xúc và tạo cơ hội để trẻ bộc lộ, chia sẻ và điều chỉnh cảm xúc trong các tình huống giả định. Môi trường chơi phong phú, an toàn và gần gũi góp phần tạo cho trẻ cảm giác thoải mái, hứng thú, từ đó trẻ mạnh dạn hơn trong việc thể hiện cảm xúc và tham gia tương tác xã hội. Đặc biệt, một môi trường lớp học hòa nhập được thiết kế phù hợp với nhu cầu và đặc điểm của trẻ rối loạn phổ tự kỉ sẽ là điều kiện thuận lợi để trẻ rèn luyện các kỹ năng cảm xúc xã hội, chuẩn bị cho quá trình hòa nhập bền vững.

*** Nội dung và cách tiến hành**

- Nội dung

Nội dung của biện pháp bao gồm việc chuẩn bị hệ thống đạo cụ đa dạng, gần gũi với đời sống, gắn liền với các chủ đề quen thuộc như gia đình, siêu thị, bệnh viện, trường học... Đạo cụ có thể là các vật dụng mô phỏng (bát, đĩa, nồi cơm điện, tiền giấy, ống nghe y tế, băng, phấn...) hoặc đồ chơi thay thế, giúp trẻ dễ hình dung và nhập vai.

Ngoài ra, môi trường tổ chức trò chơi cần được sắp xếp linh hoạt, đảm bảo không gian rộng rãi, an toàn, có khu vực riêng biệt cho từng nhóm vai chơi để trẻ có cơ hội tương tác. Bên cạnh việc bố trí không gian, cần chú trọng điều chỉnh môi trường vật chất (đồ dùng, đồ chơi, không gian), môi trường tâm lý (không khí vui vẻ, thân thiện, không có sự phân biệt đối xử), và môi trường giao tiếp (khuyến khích trẻ gọi tên nhau, chào hỏi, trò chuyện thường xuyên). Điều này sẽ giúp trẻ rối loạn phổ tự kỉ cảm thấy được chào đón, an toàn, đồng thời có thêm động lực để tham gia tương tác. Việc bố trí đạo cụ và môi trường không chỉ hỗ trợ nhập vai, mà còn đóng vai trò kích thích cảm xúc, giúp trẻ thể hiện và rèn luyện cảm xúc xã hội, vừa khuyến khích sự hợp tác và hỗ trợ nhau trong nhóm chơi.

Cách tiến hành:

Bước 1: Chuẩn bị đạo cụ gắn với chủ đề chơi.

Bước 2: Sắp xếp và tổ chức môi trường lớp học.

Bước 3: Giới thiệu và hướng dẫn cách sử dụng đạo cụ.

Bước 4: Khuyến khích trẻ sáng tạo và linh hoạt với đạo cụ.

Bước 5: Tạo môi trường tâm lý tích cực và hỗ trợ kịp thời.

Bước 6: Đánh giá và điều chỉnh môi trường.

** Điều kiện thực hiện biện pháp*

Giáo viên cần có sự chuẩn bị chu đáo kỹ lưỡng và sáng tạo trong việc lựa chọn cũng như bố trí đạo cụ đảm bảo chúng vừa phong phú, gần gũi phù hợp với chủ đề và khả năng sử dụng của trẻ rối loạn phổ tự kỉ, ưu tiên những vật dụng an toàn (không có cạnh sắc nhọn hay chi tiết nhỏ gây nguy hiểm), dễ cầm nắm và quen thuộc, đồng thời có tính trực quan, gợi mở để kích thích trí tưởng tượng và cảm xúc xã hội của trẻ.

Môi trường lớp học cần được tổ chức khoa học, có không gian rõ ràng cho từng “góc chơi”, thuận tiện cho sự di chuyển và tương tác của trẻ. Bên cạnh đó, môi trường phải đảm bảo yếu tố tâm lý tích cực: thân thiện, không áp lực, hạn chế tiếng ồn hoặc ánh sáng quá mạnh, tạo sự an toàn để trẻ sẵn sàng nhập vai, được trải nghiệm và bộc lộ nhiều loại cảm xúc khác nhau.

Phối hợp chặt chẽ giữa giáo viên và phụ huynh đóng vai trò quan trọng. Phụ huynh có thể cung cấp thêm một số vật dụng quen thuộc từ gia đình hoặc cùng tham gia hỗ trợ chuẩn bị môi trường góp phần làm tăng tính chân thực và hiệu quả của biện pháp. Ngoài ra phụ huynh có thể tham gia cùng tái hiện tình huống chơi tại nhà để củng cố và mở rộng trải nghiệm cảm xúc cho trẻ. Sự phối hợp này vừa tạo tính nhất quán giữa gia đình và nhà trường, vừa giúp trẻ rèn luyện kỹ năng cảm xúc xã hội trong nhiều môi trường khác nhau.

Giáo viên cần cần nhạy bén trong quan sát và gợi mở, kịp thời hỗ trợ khi trẻ chưa biết cách điều chỉnh cảm xúc hoặc khi xảy ra xung đột. Đồng thời, giáo viên cũng cần nắm rõ đặc điểm, điểm mạnh, điểm hạn chế của từng trẻ để có sự điều chỉnh phù hợp với môi trường chơi mà vẫn đảm bảo hoạt động chung của cả lớp. Duy trì quan sát, khích lệ, phản hồi tích cực và điều chỉnh kịp thời cách tổ chức trò chơi cũng như môi trường hỗ trợ, nhằm bảo đảm mỗi trẻ đều có cơ hội được tham gia, trải nghiệm và phát triển cảm xúc xã hội một cách phù hợp nhất với đặc điểm cá nhân.

2.2.3. Biện pháp 3: Sử dụng mô hình hóa mẫu hành vi và hướng dẫn trực tiếp trong trò chơi để rèn luyện cảm xúc xã hội cho trẻ

** Mục đích, ý nghĩa*

Biện pháp này nhằm hỗ trợ trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5–6 tuổi phát triển cảm xúc xã hội thông qua việc quan sát, bắt chước hành vi mẫu và nhận sự hướng dẫn trực tiếp từ giáo viên trong quá trình tham gia trò chơi đóng vai theo chủ đề. Việc mô hình hóa hành vi tạo cho trẻ hình mẫu cụ thể về cách thể hiện cảm xúc tích cực (như vui mừng, quan tâm, chia sẻ, biết kiềm chế cơn giận dữ), cách chia sẻ và hợp tác trong tình huống, từ đó giúp trẻ dễ dàng tiếp nhận và tái hiện trong quá trình chơi và từng bước hình thành khả năng điều chỉnh cảm xúc phù hợp.

** Nội dung và cách tiến hành*

- Nội dung

Nội dung của biện pháp bao gồm việc giáo viên sử dụng các hình thức mô hình hóa hành vi tích cực, chẳng hạn như cách thể hiện sự quan tâm (hỏi han khi bạn “ốm”), niềm vui (khi được tặng quà), biết chia sẻ (nhường đồ chơi), hay điều chỉnh cảm xúc (hít thở sâu khi tức giận, bình tĩnh chờ lượt). Bên cạnh đó, giáo viên kết hợp hướng dẫn trực tiếp bằng lời nói, cử chỉ hoặc hành động để trẻ rối loạn phổ tự kỉ hiểu rõ nhiệm vụ vai chơi, cách ứng xử phù hợp, cũng như cách điều chỉnh cảm xúc khi gặp khó khăn. Hành vi mẫu và sự hướng dẫn cần rõ ràng, ngắn gọn, dễ hiểu, đồng thời được lặp lại nhiều lần trong các tình huống khác nhau nhằm giúp trẻ ghi nhớ và hình thành thói quen.

Cách tiến hành:

Bước 1: Lựa chọn hành vi và cảm xúc mẫu.

Bước 2: Giáo viên làm mẫu trực tiếp trong tình huống.

Bước 3: Hướng dẫn trẻ thực hành lặp lại.

Bước 4: Khuyến khích và hỗ trợ trong quá trình chơi.

Bước 5: Tăng dần độ khó và mở rộng tình huống.

Bước 6: củng cố và phản hồi sau trò chơi.

** Điều kiện thực hiện biện pháp*

Để biện pháp đạt hiệu quả, giáo viên cần chuẩn bị trước các hành vi mẫu phù hợp với từng chủ đề, đặc điểm cảm xúc xã hội của từng trẻ và mục tiêu phát triển cảm xúc xã hội cụ thể để lựa chọn hành vi, lời nói mẫu và thể cảm xúc phù hợp. Đồng thời, cần linh hoạt trong việc nhập vai, thể hiện cảm xúc một cách tự nhiên, rõ ràng, giúp trẻ dễ dàng quan sát và bắt chước. Giáo viên cũng cần kiên nhẫn, sẵn sàng lặp lại hành vi hoặc điều chỉnh cách hướng dẫn để phù hợp với mức độ tiếp nhận của từng trẻ rối loạn phổ tự kỉ.

Môi trường lớp học, không gian chơi cần tạo sự an toàn, không gây áp lực, để trẻ cảm thấy thoải mái, đủ yên tĩnh để trẻ tập trung quan sát và thực hành cảm xúc. Các góc chơi nên có đạo cụ phù hợp, hỗ trợ tốt cho việc tổ chức tình huống làm mẫu.

Giáo viên có thể tận dụng sự phối hợp của bạn cùng trang lứa, những trẻ cùng lớp nhanh nhẹn trong lớp. Điều này vừa giảm áp lực cho giáo viên, vừa giúp trẻ rối loạn phổ tự kỉ có cơ hội học hỏi tự nhiên từ bạn bè.

Giáo viên cần trao đổi với phụ huynh để hiểu rõ những hành vi lời nói mẫu mà trẻ đã được thực hành trên lớp, từ đó cùng phối hợp rèn luyện tại gia đình. Sự đồng bộ giữa môi trường lớp học và gia đình là yếu tố quan trọng giúp trẻ duy trì và phát triển kỹ năng cảm xúc xã hội trong các tình huống ngoài lớp học.

Giáo viên cần tạo bầu không khí tích cực, khích lệ, không phán xét khi trẻ sai hoặc biểu đạt chưa đúng. Việc khuyến khích kịp thời sẽ giúp trẻ tự tin hơn, từ đó mạnh dạn thực hành và mở rộng các hành vi giao tiếp cảm xúc trong nhiều tình huống khác nhau.

2.2.4. Biện pháp 4: Cá nhân hóa vai chơi theo khả năng và đặc điểm cảm xúc xã hội của từng trẻ

** Mục đích, ý nghĩa*

Trong lớp học hòa nhập, mỗi trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5–6 tuổi đều có mức độ phát triển và đặc điểm cảm xúc xã hội khác nhau. Việc cá nhân hóa vai chơi nhằm đảm bảo rằng mỗi trẻ được tham gia trò chơi đóng vai với mức độ vừa sức, đều có cơ hội tham gia phù hợp với khả năng và nhu cầu riêng, từ đó phát huy điểm mạnh, hạn chế những khó khăn và tạo môi trường trải nghiệm cảm xúc tích cực. Biện pháp này đảm bảo mỗi vai chơi đều được điều chỉnh phù hợp giúp trẻ không bị quá tải hoặc bỏ dở trong quá trình chơi, đồng thời vẫn được khuyến khích thử thách ở mức độ vừa phải để từng bước nâng cao kỹ năng. Qua đó, trẻ cảm thấy an toàn, được tôn trọng và có động lực tham gia.

** Nội dung và cách tiến hành*

- Nội dung

Nội dung biện pháp tập trung vào việc phân tích đặc điểm cá nhân của từng trẻ để lựa chọn vai chơi thích hợp. Trước hết, giáo viên cần xác định mức độ cảm xúc xã hội của trẻ (ví dụ: trẻ mới chỉ biết bộc lộ cảm xúc cơ bản như vui, buồn; trẻ có thể chia sẻ, hợp tác; hay trẻ có khả năng đảm nhận vai trò dẫn dắt nhóm). Từ đó, xây dựng hệ thống vai chơi phù hợp. Với trẻ còn rụt rè, hay né tránh, giáo viên ưu tiên những vai ít phức tạp về cảm xúc, ví dụ: “người mua hàng” hoặc “y tá phụ giúp”, nơi trẻ chủ yếu thực hiện hành động đơn giản (đưa đồ, trả lời ngắn gọn) và từng bước học cách thể hiện cảm xúc (mỉm cười khi được

phục vụ, gạt đầu đồng ý). Với trẻ tiến bộ hơn, giáo viên giao những vai giàu cảm xúc, đòi hỏi sự đồng cảm hoặc điều chỉnh cảm xúc, ví dụ: “bác sĩ trấn an bệnh nhân”, “người bán hàng vui vẻ khi bán được hàng”, hoặc “bạn tổ chức sinh nhật và chia sẻ niềm vui với bạn bè”.

Bên cạnh đó, giáo viên cần điều chỉnh mức độ phức tạp của vai chơi, từ những nhiệm vụ đơn giản (chào hỏi, đưa đồ vật) đến những nhiệm vụ đòi hỏi cao hơn (thương lượng, giải quyết tình xung đột, bày tỏ cảm xúc, an ủi bạn khi buồn). Mỗi vai chơi cũng có thể được điều chỉnh linh hoạt theo tiến bộ của trẻ, trở thành một cơ hội để trẻ luyện tập và mở rộng trải nghiệm cảm xúc xã hội.

Cách tiến hành:

Bước 1: Giáo viên đánh giá khả năng, nhu cầu, sở thích của trẻ.

Bước 2: Xác định mục tiêu phù hợp, giáo viên cần xác định rõ trẻ đang cần rèn luyện kỹ năng nào?

Bước 3: Thiết kế vai chơi theo hướng cá nhân hóa.

Bước 4: Hỗ trợ trẻ trong quá trình chơi.

Bước 5: Đánh giá và điều chỉnh sau mỗi buổi chơi

** Điều kiện thực hiện biện pháp*

Giáo viên phải nắm vững đặc điểm, hứng thú và mức độ phát triển của từng trẻ, từ đó có sự điều chỉnh linh hoạt trong phân vai. Quá trình quan sát thường xuyên và ghi chép có hệ thống giúp giáo viên đánh giá chính xác cách thức trẻ tham gia trò chơi, mức độ biểu lộ cảm xúc và khả năng duy trì quan hệ hợp tác với bạn đồng trang lứa

Cần có hệ thống đồ dùng, đạo cụ và học liệu phong phú để thiết kế nhiều tình huống khác nhau, từ đơn giản đến phức tạp.

Giáo viên phối hợp chặt chẽ với phụ huynh để nắm bắt thêm thông tin về đặc điểm cảm xúc của trẻ tại gia đình, qua đó giáo viên có cơ sở để cá nhân hóa vai chơi phù hợp và hiệu quả hơn. Đồng thời tăng cơ hội luyện tập cho con tại nhà.

Môi trường lớp học phải an toàn, thân thiện và tạo cơ hội cho trẻ thử nghiệm nhiều vai trò khuyến khích trẻ giao tiếp, không gây áp lực hay phân biệt đối xử.

2.2.5. Biện pháp 5: Tổ chức hoạt động theo nhóm nhỏ để tăng cường tương tác xã hội có kiểm soát

** Mục đích, ý nghĩa*

Trong môi trường hòa nhập, trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5–6 tuổi thường gặp khó khăn khi tham gia các hoạt động tập thể có đông người do hạn chế trong kỹ năng giao tiếp, khả năng điều chỉnh cảm xúc và sự chú ý. Việc tổ chức hoạt động nhóm nhỏ trong trò chơi đóng vai theo chủ đề có vai trò quan trọng đối với sự phát triển cảm xúc xã hội của trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5–6 tuổi, giúp giảm bớt áp lực, tạo điều kiện để trẻ dễ dàng tham gia và cảm thấy an toàn hơn. Trong nhóm nhỏ, trẻ có nhiều cơ hội để được lắng nghe, trực tiếp bày tỏ cảm xúc, chia sẻ vai chơi và phối hợp hành động với bạn đồng trang lứa. Thông qua đó, trẻ không chỉ biết bộc lộ cảm xúc mà còn học cách chờ đến lượt, thỏa thuận, phản hồi và đồng cảm trong các tình huống xã hội gần gũi. Đây cũng là môi trường thuận lợi để giáo viên quan sát, hỗ trợ kịp thời và hướng dẫn trẻ điều chỉnh hành vi, kiểm soát cảm xúc phù hợp.

** Nội dung và cách tiến hành*

- Nội dung

Biện pháp tập trung vào việc xây dựng các nhóm chơi nhỏ (từ 2 đến 4 trẻ), trong đó có sự kết hợp giữa trẻ rối loạn phổ tự kỉ và trẻ phát triển bình thường, thông minh, nhanh nhẹn để đảm bảo tính hòa nhập và hỗ trợ lẫn nhau. Mỗi nhóm được tổ chức theo các chủ đề quen thuộc, gần gũi với đời sống như: “Gia đình chuẩn bị bữa ăn”, “Khám bệnh ở phòng y tế”,

“Mua bán ở siêu thị”, “Tổ chức sinh nhật cho bạn”. Trong nhóm nhỏ, mỗi trẻ đảm nhận một vai trò cụ thể, phải phối hợp bằng lời nói, hành động và biểu cảm cảm xúc để hoàn thành nhiệm vụ. Các tình huống được thiết kế từ đơn giản (thể hiện vui mừng khi được tặng đồ, biết chia sẻ khi bạn cần, biết chờ đợi khi đến lượt) đến phức tạp hơn (an ủi bạn khi buồn, hợp tác khi gặp sự cố trong trò chơi, cùng nhau giải quyết mâu thuẫn), nhằm tạo cơ hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ thực hành và phát triển dần khả năng nhận biết, biểu hiện và điều chỉnh cảm xúc xã hội trong quan hệ gần gũi với bạn.

Cách tiến hành:

Bước 1: Phân nhóm theo đặc điểm và khả năng của trẻ

Bước 2: Giao nhiệm vụ và xác định mục tiêu tương tác.

Bước 3: Hướng dẫn bằng mô hình hóa và tín hiệu trực quan

Bước 4: Quan sát, hỗ trợ kiểm soát quá trình chơi và khích lệ kịp thời.

Bước 5: Mở rộng tình huống và nâng cao thử thách

Bước 6: Nhận xét và củng cố sau hoạt động

** Điều kiện thực hiện biện pháp*

Giáo viên phải nắm vững đặc điểm phát triển cảm xúc xã hội và mức độ thể hiện cảm xúc của từng trẻ để có kế hoạch phân nhóm hợp lý, tránh tình trạng trẻ rối loạn phổ tự kỉ bị cô lập hoặc quá phụ thuộc.

Duy trì quy mô 2–4 trẻ, đảm bảo tương tác nhưng vẫn dễ kiểm soát và hỗ trợ.

Hoạt động nhóm cần diễn ra trong môi trường thân thiện, lớp học linh hoạt, có nhiều góc chơi nhỏ, ít tiếng ồn, hạn chế yếu tố gây phân tâm, có không gian riêng để trẻ tập trung chơi.

Chuẩn bị đầy đủ đạo cụ phong phú, an toàn và hệ thống thẻ hỗ trợ thị giác về cảm xúc xã hội cho trẻ.

Giáo viên duy trì việc quan sát, phản hồi tích cực và điều chỉnh linh hoạt cách tổ chức, nhằm đảm bảo mỗi trẻ đều có cơ hội bộc lộ, nhận diện và điều chỉnh cảm xúc từ đó phát triển sự tự tin và khả năng hòa nhập trong môi trường nhóm nhỏ.

2.2.6. Biện pháp 6: Kết hợp phản hồi tích cực và khích lệ kịp thời để phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5 – 6 tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề

** Mục đích, ý nghĩa*

Việc sử dụng phản hồi tích cực và khích lệ kịp thời trong quá trình tổ chức trò chơi đóng vai theo chủ đề có vai trò quan trọng trong việc phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5–6 tuổi. Những lời khen ngợi, động viên đúng lúc không chỉ khơi gợi hứng thú, tạo tâm thế vui vẻ, thân thiện mà còn củng cố cảm xúc tích cực như sự vui mừng, tự tin, hài lòng. Quan trọng hơn, khích lệ kịp thời giúp trẻ nhận ra giá trị của sự cố gắng, từng bước điều chỉnh hành vi và cảm xúc phù hợp hơn trong tương tác với bạn bè. Nhờ đó, trẻ hình thành động lực để tham gia tích cực hơn trong các trò chơi sau, đồng thời phát triển bền vững kỹ năng cảm xúc – xã hội.

** Nội dung và cách tiến hành*

- Nội dung

Phản hồi tích cực và khích lệ cần được duy trì xuyên suốt tiến trình trò chơi, từ khâu chuẩn bị, trong khi chơi đến khi kết thúc. Trước khi chơi, giáo viên có thể khen ngợi sự chuẩn bị tích cực nhằm tạo tâm thế hứng khởi. Trong quá trình chơi, giáo viên quan sát để phát hiện và kịp thời khen ngợi những biểu hiện cảm xúc xã hội như biết chờ đến lượt, hợp tác với bạn, chia sẻ niềm vui hay thể hiện sự quan tâm đến bạn chơi. Những nỗ lực dù nhỏ của trẻ cũng cần được ghi nhận để giúp trẻ tự tin hơn. Đồng thời, giáo viên khéo léo hướng dẫn, gợi mở khi trẻ gặp khó khăn trong việc biểu đạt cảm xúc, giúp trẻ điều chỉnh mà

không tạo cảm giác xấu hổ hay tự ti. Sau khi trò chơi kết thúc, giáo viên đưa ra nhận xét, ghi nhận sự tiến bộ của từng cá nhân cũng như cả nhóm, qua đó khích lệ trẻ tiếp tục phát huy trong các lần chơi sau.

Cách tiến hành:

Bước 1: Quan sát và nhận diện biểu hiện cảm xúc xã hội của trẻ.

Bước 2: Phản hồi tích cực ngay tại thời điểm trẻ thể hiện hành vi phù hợp.

Bước 3: Khích lệ, gợi ý khi trẻ gặp khó khăn trong biểu đạt cảm xúc.

Bước 4: Mở rộng phản hồi ở phạm vi nhóm chơi.

Bước 5: Tổng kết, củng cố và tạo cơ hội cho trẻ phản hồi lẫn nhau.

Bước 6: Cá nhân hóa hình thức phản hồi để tăng hiệu quả cảm xúc.

** Điều kiện thực hiện biện pháp*

Để biện pháp đạt hiệu quả, giáo viên cần lựa chọn hình thức khen ngợi phù hợp với đặc điểm, hứng thú và mức độ nhạy cảm của từng trẻ.

Lời khen cần chân thực, ngắn gọn, rõ ràng và kịp thời, tránh khen ngợi chung chung hoặc lặp đi lặp lại quá nhiều gây giảm hiệu quả.

Môi trường lớp học phải thân thiện, an toàn, không phán xét, khuyến khích trẻ bộc lộ cảm xúc một cách tự nhiên.

Giáo viên cần tuyệt đối tránh phê phán hay trách móc khi trẻ bộc lộ cảm xúc chưa phù hợp, thay vào đó định hướng nhẹ nhàng để trẻ điều chỉnh.

2.2.7. Biện pháp 7: Phối hợp với cha mẹ để mở rộng trải nghiệm trò chơi đóng vai nhằm phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ

** Mục đích, ý nghĩa*

Sự tham gia đồng hành của gia đình giúp củng cố kết quả giáo dục ở trường, đồng thời mở rộng phạm vi để trẻ vận dụng những kỹ năng đã được rèn luyện vào đời sống hằng ngày. Qua đó, trẻ không chỉ hình thành sự tự tin, biết chia sẻ, hợp tác, thể hiện và điều chỉnh cảm xúc với bạn bè trong lớp mà còn duy trì và phát triển các kỹ năng này trong môi trường gia đình và cộng đồng gần gũi. Ngoài ra, phối hợp với cha mẹ còn giúp giáo viên thu thập thêm thông tin về biểu hiện cảm xúc của trẻ trong môi trường gia đình, từ đó kịp thời điều chỉnh kế hoạch giáo dục cá nhân, đảm bảo tính thống nhất và liên tục giữa giáo dục ở nhà và ở trường.

** Nội dung và cách tiến hành*

- Nội dung

Nội dung phối hợp tập trung vào việc thống nhất mục tiêu giáo dục giữa nhà trường và gia đình, hướng dẫn cha mẹ tổ chức các trò chơi đóng vai tại nhà với những chủ đề quen thuộc như “siêu thị”, “bác sĩ”, “nấu ăn”, “thăm người thân”... để trẻ có cơ hội thực hành biểu hiện cảm xúc tích cực trong bối cảnh thực tiễn. Cha mẹ không chỉ tạo điều kiện cho trẻ tham gia mà còn giữ vai trò là người đồng hành, quan sát và hỗ trợ kịp thời khi trẻ gặp khó khăn trong biểu lộ cảm xúc hay duy trì tương tác. Đồng thời, giáo viên cần thường xuyên trao đổi với cha mẹ về những khó khăn trẻ gặp phải (ví dụ: trẻ dễ nổi nóng khi chờ đợi, ngại chúc mừng bạn khi thua cuộc...) để cùng thống nhất giải pháp hỗ trợ tại cả lớp học và gia đình.

Cách tiến hành:

Bước 1: Xây dựng kế hoạch phối hợp.

Bước 2: Tiến hành phối hợp theo kế hoạch.

Bước 3: Điều chỉnh sự phối hợp cho phù hợp với điều kiện, hoàn cảnh cụ thể.

Bước 4: Tổng kết, đánh giá sau từng hoạt động phối hợp để rút ra bài học kinh nghiệm cho lần sau làm tốt hơn.

** Điều kiện thực hiện biện pháp*

Cha mẹ cần kiên nhẫn, tạo môi trường gia đình thân thiện, an toàn và sẵn sàng động viên trẻ bộc lộ cảm xúc. Cha mẹ luôn có ý thức đồng hành cùng nhà trường.

Giáo viên là người chủ động trong quá trình phối hợp, có trách nhiệm cung cấp tài liệu, gợi ý cụ thể các trò chơi, đồng thời theo dõi, phản hồi thường xuyên để cha mẹ có định hướng đúng.

2.2.8. Mối quan hệ giữa các biện pháp

Hệ thống bảy biện pháp giáo dục phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn p hồ tự kỷ 5–6 tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề mang tính tổng thể và thống nhất, có sự tác động qua lại, bổ trợ lẫn nhau. Các biện pháp này được thiết kế với mục tiêu chung là phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ, nhưng mỗi biện pháp lại có ưu điểm và mức độ tác động riêng, tạo thành một chỉnh thể thống nhất trong toàn bộ quá trình giáo dục. Mối quan hệ giữa các biện pháp được thể hiện ở mục tiêu, nội dung và cách tiến hành, đảm bảo tính kế thừa, đồng bộ và liên thông trong thực tiễn tổ chức.

Trong đó, nhóm biện pháp chuẩn bị (Biện pháp 1: Xây dựng tình huống đóng vai gần gũi với cuộc sống; Biện pháp 2: Chuẩn bị đạo cụ và môi trường hỗ trợ phù hợp) đóng vai trò tiền đề, giúp tạo bối cảnh, môi trường an toàn và hấp dẫn, kích thích trẻ rối loạn p hồ tự kỷ hứng thú tham gia, sẵn sàng bộc lộ và rèn luyện cảm xúc xã hội.

Nhóm biện pháp tác động trực tiếp (Biện pháp 3: Sử dụng mô hình hóa hành vi và hướng dẫn trực tiếp; Biện pháp 4: Cá nhân hóa vai chơi theo khả năng và đặc điểm cảm xúc xã hội; Biện pháp 5: Tổ chức hoạt động nhóm nhỏ để tăng cường tương tác xã hội; Biện pháp 6: Kết hợp phản hồi tích cực và khích lệ kịp thời) giữ vai trò trung tâm, trực tiếp rèn luyện và phát triển kỹ năng cảm xúc xã hội của trẻ trong quá trình tham gia trò chơi. Các biện pháp này có mối quan hệ chặt chẽ với nhau: tình huống và môi trường được chuẩn bị tốt (biện pháp 1, biện pháp 2) là điều kiện thuận lợi để việc mô hình hóa, hướng dẫn (biện pháp 3), phân vai phù hợp (biện pháp 4), tổ chức nhóm nhỏ (biện pháp 5) và áp dụng phản hồi, khích lệ (biện pháp 6) đạt hiệu quả cao hơn.

Nhóm biện pháp đánh giá và mở rộng (Biện pháp 7: Phối hợp với cha mẹ để mở rộng trải nghiệm) vừa có chức năng phản hồi, vừa giúp duy trì và phát triển bền vững kết quả. Việc phối hợp chặt chẽ giữa gia đình và nhà trường không chỉ củng cố kỹ năng đã được hình thành trong lớp học mà còn mở rộng phạm vi vận dụng vào các tình huống thực tiễn ở gia đình và cộng đồng, qua đó hỗ trợ trẻ hòa nhập tốt hơn.

3. KẾT LUẬN

Trẻ rối loạn phổ tự kỉ thường gặp nhiều khó khăn trong nhận biết, biểu đạt và điều chỉnh cảm xúc, dẫn đến hạn chế trong giao tiếp, hợp tác và hòa nhập xã hội. Đặc biệt, giai đoạn 5–6 tuổi là thời điểm quan trọng để phát triển CXXH, chuẩn bị cho trẻ bước vào bậc tiểu học. Nếu không được can thiệp kịp thời, trẻ dễ rơi vào tình trạng tách biệt, ảnh hưởng đến sự phát triển toàn diện.

Nghiên cứu đã đề xuất 07 biện pháp phát triển CXXH cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề. Các biện pháp được thiết kế theo cấu trúc rõ ràng gồm mục tiêu, nội dung, cách thức tổ chức và điều kiện thực hiện bảo đảm tính khoa học, phù hợp đặc điểm tâm lý lứa tuổi và khả thi trong điều kiện giáo dục hòa nhập.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Thị Hồng (2019), *Khó khăn của giáo viên mầm non trong dạy trẻ rối loạn phổ tự kỉ*, *Tạp chí Tâm lý học*.
2. Nguyễn Ánh Tuyết (chủ biên), Nguyễn Thị Như Mai, Đinh Thị Kim Thoa (2002), *Tâm lý học trẻ em lứa tuổi mầm non*, nxb ĐHSP, Hà Nội.
3. American Psychiatric Association (2013), *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*, USA.
4. Denham, S. A. (2007), *Dealing with feelings: How children negotiate the worlds of emotions and social relationships*, Cognition and Emotion.

**MEASURES TO DEVELOP SOCIO-EMOTIONALITY
FOR CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER AT THE
AGE OF 5-6 YEARS OLD IN INCLUSIVE KINDERGARTEN
THROUGH THEME-BASED ROLE PLAY**

Abstract: Social-emotional development (SED) is one of the important educational goals in preschool education, especially for children with autism spectrum disorder (ASD). SED is a fundamental ability that helps preschool children develop communication skills, cooperation and integration into the social environment. Children with ASD aged 5-6 often have many limitations in identifying, expressing and regulating emotions, leading to difficulties in learning and interacting. A survey at 10 inclusive preschools in Hanoi with 58 teachers and 35 ASD children showed that the level of SED development of children was only average; in which, positive emotional expressions such as joy and excitement were more clearly expressed, the ability to control negative emotions and cooperation skills with friends were limited. Although teachers and parents are aware of the importance of this area, they still lack specific orientation and measures. From that practice, the study proposes 7 measures to develop CXXH through role-playing games according to the theme, suitable for the psychological characteristics of children and the conditions of inclusive preschool education, which have practical significance in improving the quality of care and education of children with autism spectrum disorder.

Keywords: Measures; social emotions; inclusive preschool; autism spectrum disorder; current situation; role-playing games.